

[B] **DE ZUIL IS VERANDERD.
VIJFENTACHTIG JAAR VARA**

Een biografie van een omroep. Een dergelijk boek kan alleen in Nederland geschreven worden. Omroepen zijn zuilen, verenigingen van gelijkgezinden op politiek, maatschappelijk en levensbeschouwelijk gebied. Onafhankelijk van de regering, maar wel voor bijna honderd procent gefinancierd door de Rijksoverheid. Uniek in de wereld. Wat voor een omroep geldt, gaat ook op voor het onderwijs, voor de sport, de fanfare en de biljartclub. Misschien is deze verzuiling van toen. Maar de ontzuiling gaat in ieder geval minder snel dan de tegenstanders hopen en denken.

De afkorting VARA staat voor Vereniging van Arbeiders Radio-Amateurs. De “biografie” van deze omroep is gedetailleerd en exact beschreven en telt 637 leesbare pagina’s met veel illustraties. De omroepvereniging heeft het eigen archief goed op orde en daar heeft de schrijver, de mediahistoricus Huub Wijfjes (Rijksuniversiteit Groningen), zonder voorbehoud gebruik van gemaakt.

Het boek is ingedeeld in drie tijdvakken. Deel 1 start in 1925, de begintijd van de verzuiling, toen de VARA werd opgericht, en loopt tot 1960, als de ontzuiling voorzichtig start en de verbeelding aan de macht komt. Titel van dit deel: ‘Troetelkind van de Beweging’. Maar is de VARA wel zo geliefd bij de linkse politieke bestuurders? De sociaaldemocratische partij SDAP heeft in het begin weinig op met de radioamateurs. Subsidies worden met tegenzin en mondjesmaat versterkt. Het zijn vooral leningen. Bijvoorbeeld 500 gulden in 1926, als de omroep dreigt om te vallen. Ook levert de SDAP met tegenzin een bestuurslid aan de omroep. Het aantal omroepleden valt tegen en de VARA moet in de beginjaren zelfs zendtijd verkopen. De vakbond en SDAP-afdelingen betalen 60 gulden voor een avondje radio. De inhoud van het programma mogen ze geheel zelf bepalen. Er is in die jaren nog geen Commissariaat voor de Media, dat in 2010 het verkopen van zendtijd door een omroep zou bestraffen. De SDAP is veel groter dan de VARA, maar vanaf 1930 verandert de verhouding en wordt de VARA groter dan de Partij; omvangrijker dan de Beweging. Arbeiders zijn in de twintiger jaren arm. Het loon bedraagt 10 tot 30 gulden per week. Het lidmaatschap

De VARA-hoorspelkern in 1930, met v.l.n.r. Cees Bakker, Minny Erfmann, Adolf Bouwmeester, Janny van Oogen en Willem van Cappellen.

van de VARA is in 1925 nog wel te betalen: 1 gulden per jaar. Maar een radiotoestel kost ruim 200 gulden. Daarom ontwikkelt de VARA eigen radiotoestellen voor 55 gulden, die op afbetaling kunnen worden gekocht. Ook maakt de VARA zelfbouwpakketten: de VARA-dyne en de VARA-band. De biografie beschrijft de strijd van de VARA om meer zendtijd, want er komen nieuwe omroepen bij en de schaarse zendtijd moet herverdeeld worden. De AVRO verliest van de VARA en de AVRO-bode verschijnt dan met een rouwband. De VARA ontwikkelt zich tot een omroep met een mening. Als Marinus van der Lubbe (de Nederlander die wordt berecht voor de brandstichting van de Rijksdag in Berlijn) op 10 januari 1934 in Leipzig wordt onthoofd, zendt de VARA als protest vijf minuten stilte uit. De regering bestraft dit protest en ontnemt de VARA een zaterdagavond lang radiozendtijd. De VARA besluit op die avond huisbezoeken af te leggen bij geestverwanten en zo meer leden te winnen om sterker te staan als omroep met een mening. Uiteindelijk omarmen VARA en de Beweging elkaar.

Het tweede tijdvak, van 1960 tot 1980, gaat over de vrijheid van het programmabedrijf, dat onder het VARA-bestuur valt. Voor 1960 is Nederland een duf landje. Als de wereld vergaat, dan vestig je je in Nederland, want daar gebeurt alles vijftig jaar later. Maar dat beeld verandert. De VARA draagt daaraan vooral op televisie in ruime mate bij en niet altijd met instemming van het bestuur. Het programma *Zo is het toevallig ook nog eens een keer* zet onder andere de relatie met het gelovige deel van Nederland op scherp via de persiflage "Beeldreligie". ("Geef ons heden ons dagelijks programma ...") Het leidt tot Kamervragen en de populaire presentatrice Mies Bouwman wordt na de uitzending bedreigd en verlaat het programma. Op een andere uitzending van *Zo is het* komt bij de VARA een klacht binnen namens de Belgische koning Boudewijn, die op een voor de Belgen vervelende manier wordt gepersifleerd. Het bestuur van de VARA grijpt lopende het seizoen niet in, maar haalt een nieuwe reeks wel uit het uitzendschema. Ook bij het actualiteitenprogramma *Achter het nieuws* worden de grenzen opgezocht met veel controversiële onderwerpen, zoals een reportage

over excessen door Nederlandse soldaten tijdens de zogenaamde politionele acties in Nederlands-Indië. Er worden duidelijke standpunten ingenomen en de kijkers noemen het programma daarom zuur en vinden de presentatoren drammerig. Op de radio loopt het uit de hand, tijdens de kroning van Beatrix in 1980. De VARA-programmamakers stellen zich achter de krakers op (“geen woning, geen kroning”) en relschoppers in de stad weten via de VARA-radiouitzending waar ze moeten zijn voor een partijtje vrij worstelen met de politie. Het VARA-bestuur en de programmaraad concluderen in de jaren tachtig dat de inhoud van het programma *Achter het nieuws* moet worden aangepast. De redactie accepteert dat niet en het programma wordt van het scherm gehaald door de VARA-leiding. Een kort geding, aangespannen door de vakbonden, wordt verloren en dit zet de toon voor de positie van de VARA in de jaren die volgen. Chagrijnig en betweterig links is uit de mode en de macht is niet meer aan de programmamakers alleen.

De derde periode, van 1980 tot 2008, heet ‘Omroep voor een progressieve levensstijl’. Er wordt voorzichtig afstand genomen van de Beweging. In het programmaschema verschijnt humor. Cabaret en comedy zijn belangrijke pijlers voor de programmering en leveren hoge kijkcijfers op. Volgens Wijffes viel er bij de VARA tot aan de jaren zeventig weinig te lachen en dat verandert nu. De zuurgraad wordt vervangen door de humorfactor. Politiek dogmatisch links wordt progressief. Cultureel progressief. De zuil is veranderd. De ontzuiling is nog niet ingetreden.

VARA. *Een biografie van een omroep* geeft ook voor niet-Nederlanders een duidelijke, openhartige en soms amusante blik in de keuken van het Nederlandse omroepbestel én van de samenleving en politiek die dit “unieke” bestel tot in 2010 ondersteunen.

JOOP J. DAALMEIJER

HUUB WIJFFES, *Vara. Biografie van een omroep*, Boom, Amsterdam, 2009, 640 p.